

ЗМІСТ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В КЛАСІ ОРКЕСТРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

У статті досліджено актуальну педагогічну проблему формування комунікативної компетенції майбутніх учителів музики в класі оркестрового диригування, визначено концептуальні підходи її вирішення, обґрунтовано критерії та показники оцінювання рівня сформованості комунікативної компетенції майбутніх учителів музики в класі оркестрового диригування. Визначено, що результати вихідного рівня професійної підготовки музикантів-інструменталістів продемонстрували достатній рівень сформованості комунікативної компетенції.

Актуальність проблеми дослідження. Історія людства свідчить про те, що музика та музичне виховання завжди посідали одне з провідних місць у процесі формування ідеологічної та духовної культури суспільства. Ще давньогрецькі мислителі відзначали особливість музики очищати та збагачувати душу людини, виховувати любов до батьківщини. Водночас у контексті масштабних соціально-економічних і духовно-культурних перетворень, що відбулися за період становлення незалежності України, спостерігається зниження ролі музики у вихованні суспільної культури. За таких умов український соціум висуває нові вимоги до професійної підготовки вчителя музики, здатного задовольняти інформаційні потреби підростаючих поколінь, формувати їхні світоглядні й духовно-ціннісні орієнтири, що відповідають духу часу. Реалізація завдань, поставлених перед вищими навчальними закладами, буде сприяти чітко окреслена законодавча база: Закон України "Про освіту", Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, а також пошук нових методик і програм підготовки вчителя музики, спрямованих на поглиблення й розширення музично-художньої ерудиції.

У зв'язку з цим, головним пріоритетом у підготовці музиканта-педагога має стати розвиток його комунікативної компетенції, яка буде визначатися вмінням декодувати нотний текст музичного твору і, на особистісно орієнтованому та особистісно-груповому рівні інтерпретувати одержану інформацію у вигляді вербального й невербального кодів. Подібний процес комунікації має місце як у роботі вчителя музики з учнями, так і в роботі диригента з оркестром. Тому актуальним і перспективним, на наш погляд, є розвиток комунікативної компетенції майбутнього вчителя музики в тісній взаємодії з мистецтвом диригента через упровадження нових підходів до занять у класі оркестрового диригування. Питання музично-педагогічної освіти і становлення майбутнього вчителя музики розглядаються в роботах Л. Арчажникової, Л. Дмитрієвої, Є. Ільїної, Е. Карпової, Л. Мещанової, Т. Палагіної, О. Радиної, Г. Сергєєвої, Н. Терентєєвої, Н. Черноіваненко, Г. Яковлевої. Проте становлення професійної компетентності вчителя музики як інтегрованого показника результативності його підготовки в цих роботах не досліджувалось.

Метою нашої дослідно-експериментальної роботи є підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Виклад основного матеріалу. В процесі дослідження ми використовували наступні методи: аналіз форм і методів спеціалізованого навчання студентів в оркестровому класі; аналіз науково-методичної документації (навчальні програми в оркестровому класі); педагогічні спостереження за діяльністю студентів в оркестровому класі; педагогічне моделювання в процесі вирішення студентами творчих завдань; метод оцінювання; метод рейтингу; педагогічний експеримент.

Експериментальна робота проводилась на базі Інституту історії, філології та мистецтв Республіканського вищого навчального закладу "Кримський гуманітарний університет" (м. Ялта), Республіканського вищого навчального закладу "Кримський інженерно-педагогічний університет", музичного відділення факультету мистецтв Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка і кафедри теорії, історії музики та гри на музичних інструментах. В експерименті брали участь учасники студентських оркестрів.

Мета експерименту: визначити рівень сформованості комунікативної компетенції майбутніх учителів музики в класі оркестрового диригування.

На етапі констатації були поставлені наступні завдання: розробити критерії, виявити показники і рівень сформованості комунікативної компетенції майбутніх учителів музики в класі оркестрового диригування; розробити методіку експерименту; проаналізувати стан сформованості комунікативної компетенції майбутніх учителів музики в класі оркестрового диригування.

Перш ніж провести діагностику сформованості комунікативної компетенції майбутніх учителів музики в класі оркестрового диригування, необхідно виділити критерії і показники оцінювання.

Нами виділені критерії і показники оцінювання рівня сформованості комунікативної компетенції майбутніх учителів музики в класі оркестрового диригування:

- загальнокультурологічний критерій із показниками: знання музичних жанрів і напрямків; розвиток музичного кругозору; наявність музично-естетичного досвіду;
- методичний критерій із показниками: знання етапів роботи над музичним твором; знання специфіки роботи з різними групами інструментів; знання прийомів роботи над технічно складними фрагментами музичних творів; вміння вибирати твір та компанувати концертну програму;
- творчий критерій із показниками: аранжування; імпровізація; осмислення творів; інтерпретація;
- організаційно-виконавський критерій із показниками: диригентські вміння та навички; сформованість комунікативних умінь і навичок (вміння спілкуватися, взаємодопомога в класі оркестрового диригування); сформованість організаційної культури.

На основі виділених нами критеріїв були визначені три рівня сформованості комунікативної компетенції майбутніх учителів музики в класі оркестрового диригування: достатній, середній, низький.

З метою визначення рівня сформованості комунікативної компетенції та обсягу теоретичних знань, а також особистого ставлення до музики і творчого процесу загалом у студентів-інструменталістів на констатуючому етапі дослідження використовувалися наступні методи: педагогічного спостереження; анкетування студентів-інструменталістів; бесіди зі студентами-інструменталістами.

Методика експерименту мала три етапи: анкетування респондентів, з метою визначення загальнокультурологічного критерію, проведена звукова анкета, з метою виявлення творчого критерію, проведено практичне завдання, внаслідок якого визначався рівень професійної підготовки в рамках комунікативного критерію.

Спостереження здійснювалося в умовах навчальної діяльності при моделюванні музично-педагогічних ситуацій. Всі ознаки реєструвалися нами за 4-бальною шкалою (від 0 до 3), при цьому нульове значення ознаки було лише в 1, 2 і 6 критеріях.

Одиницями спостереження (фіксованими ознаками) було виділено:

1) адекватна емоційна включеність в педагогічний процес: явна неадекватність у вигляді беземоційності або, навпаки, що заважає екстазії – 0 балів, легкі емоційні перешкоди – 1 бал, "середня" рівна емоційність – 2 бали, емоційні прийоми педагогічного впливу і передачі музичного образу – 3 бали;

2) інтелектуальна пластичність (залучення різноманітної інформації): інтелектуальна убогість – 0 балів, інтелектуальна стереотипність і бідність зв'язків з різноманітними відомостями, знаннями і досвідом – 1 бал, інтелектуальна "достатність" залучення інформації – 2 бали, інтелектуальна креативність і пластичність – 3 бали;

3) здатність до передачі музичної навчальної інформації вербальними засобами: недоречність – 1 бал, середня вербальна адекватність задуманого образу або навчального матеріалу – 2 бали, вербальна точність, метафоричність, індивідуальна виразність – 3 бали;

4) здатність до передачі музично-навчальної інформації невербальними засобами (залучення адекватної пластики, засобів інтонаційного виразності): пластична невпевненість, лицьова нерухомість і інтонаційна монотонність – 1 бал, відкритість і середня виразність лицьової і тілесної пластики, інтонаційності мови – 2 бали, точна невербальна експресія музичного сенсу – 3 бали;

5) ступінь полімодальності передачі музичного образу: мономодальність – 1 бал, бімодальність – 2 бали, полімодальність – 3 бали;

6) ступінь гнучкості поведінки в умовах невизначеності, парадоксальних питань та інших природних і модельованих обставин: явно виражена ригідність і стереотипність поведінки в музично-педагогічному контексті – 0 балів, обмежена можливість до зміни поведінки – 1 бал, нестійка спонтанність поведінки – 2 бали, стійка спонтанність, гнучкість і ширість у поведінкових проявах – 3 бали. Відсутність ознаки розцінювалася як нульовий рівень, низький рівень ознаки – 1 бал, середній – 2 бали, високий – 3 бали.

Далі ми здійснювали обрахування даних за кожною з ознак і виявляли загальний бал кожного студента, середній по групі.

Виходячи з отриманих даних були визначені кількісні критерії для виявлення рівня: низький рівень визначався в межах від 5 до 8 балів (сумарно за 6-ти ознаками), середній бал – від 9 до 13 балів і високий – від 14 до 18 балів. Наведено деталізовані дані по частині вибірки (N = 69 осіб) з метою презентації та розподілу одиниць спостереження. В ході дослідно-експериментальної роботи ці критерії розглядалися для кожного студента в комплексі, тобто одразу сумарно, по ходу відпрацьовувалися ознаки проявів для кожного рівня. Оскільки вибірка репрезентативна за статтю та віком, а також за вихідними музичними і психічними даними, ми з великим ступенем вірогідності можемо вважати, що та ж картина загальної динаміки поширюється на всю вибірку.

Якісний аналіз дозволяє зробити висновок, що окремі показники (невербальна оснащеність і ступінь полімодальності музично-образних представлень) можуть бути високими, що говорить про

індивідуально-психологічні особливості, багатство чуттєвої тканини музичного досвіду, здібності до невербальної комунікації.

Для учасників експерименту в рамках загальнокультурологічного критерію нами було запропоновано два завдання: "Письмове інтерв'ю" і "Звукова анкета". Студентам було запропоновано в письмовій формі відповісти на 6 питань, для визначення загальних музично-теоретичних знань. Правильна відповідь на одне питання оцінювалась у 2 бали. Максимально у цьому завданні можна було отримати 12 балів. Студенти, які набрали 10-12 балів продемонстрували достатній рівень сформованості комунікативної компетенції, від 5-9 балів набрали студенти з середнім рівнем сформованості комунікативної компетенції, 0-4 бали – з низьким рівнем сформованості комунікативної компетенції в межах пізнавального критерію.

В ході виконання завдання "Звукова анкета", ми визначали рівень сформованості комунікативної компетенції в межах загальнокультурологічного критерію (2 бали за правильну відповідь).

Аналіз анкетування студентів-інструменталістів показав, що більшість респондентів вибрали музичні фрагменти, пояснивши свій вибір знанням назви твору і композитора, що написав його, але лише 2 студенти правильно визначили епоху і жанр. На жаль, у них виявився обмежений словниковий запас для вираження своїх емоцій, почуттів і переживань.

Для визначення рівня сформованості комунікативної компетенції майбутніх учителів музики в рамках методичного критерію пропонувалося завдання "Професіонал у своїй справі". В результаті аналізу ми відзначили, що студенти не підготовлені до методичної роботи, більшість з них виконали першу частину завдання, склали орієнтовний план роботи над твором, другий етап цього завдання виконала невелика кількість студентів, тільки двоє осіб змогли скласти повноцінну концертну програму.

У межах творчого критерію студентам були запропоновані завдання "Приклад-загадка", "Я відчуваю і виконую". Аналізуючи результати виконаної роботи, відзначимо, що більшість студентів продемонструвала недостатнє володіння навичками читання з листа, слабо орієнтувалася в особливостях стилю та епохи даного твору, поверхнево оцінювала художній образ, погано формулювала відповіді. Частина респондентів, правильно зігравши ноти, не звернула уваги на нюансування, не точно прорахувала ритмічний малюнок, проявила недостатньо глибоке розуміння художнього образу, не орієнтувалася у визначенні стилю та епохи музичного прикладу. Деякі майбутні викладачі точно прочитали нотний текст, приділяючи увагу динаміці, агогіці, нюансіровці, досить ясно конкретизували художні образи у запропонованому музичному прикладі, чітко визначили стиль і епоху твору.

Друге завдання в межах цього критерію "Я відчуваю і виконую". Результати виконання завдань оцінювалися за 9-бальною шкалою. Низькому рівню (0-3 бали) відповідали неточні характеристики художніх образів, наявність лише опису елементів художнього задуму, абсолютне невміння пояснити використання музичних засобів виразності. Середньому рівню (4-6 балів) були характерні неточні конкретизації художніх образів, недостатньо глибоке розуміння використання музичних засобів виразності. Високий рівень (7-9 балів) характеризувався конкретизацією художніх образів, глибинним проникненням у них, оригінальністю інтерпретації, здатністю побачити нове, що не суперечить задуму твору.

Організаційно-виконавський критерій. В межах цього критерію було запропоновано "Практичне завдання". Під час заняття в оркестровому класі, визначаючи рівень сформованості комунікативної компетенції майбутніх учителів музики в класі оркестрового диригування, ми прийшли до висновку, що оркестрантам важко вдається одночасно виконати всі поставлені завдання. Було відзначено недостатнє володіння всіма видами ансамблів: як динамічного і ритмічного, так і штрихового. Не всі студенти вміють реагувати на агогічні відхилення, необхідні диригенту.

Таблиця 1.

Результати вихідного рівня сформованості комунікативної компетенції майбутніх учителів музики в класі оркестрового диригування

Рівні	Критерії							
	Загальнокультурологічний		Методичний		Творчий		Загальний результат	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
	%							
Достатній	25	20	30	25	35	30	30	25
Середній	30	30	35	30	40	40	35	33,4
Низький	45	50	35	45	25	30	35	41,6

Аналізуючи таблицю 1, відзначимо такі результати: в межах загальнокультурологічного критерію на високому рівні було 25 % студентів експериментальної групи, 20 % респондентів контрольної групи; середній рівень продемонстрували 30 % студентів і контрольної, і експериментальних груп; 45 % (ЕП), 50 % (КГ) – низький рівень сформованості комунікативної компетенції.

В межах ціннісно-орієнтаційного критерію 30 % студентів (ЕГ) і 25 % (КГ) продемонстрували високий рівень сформованості комунікативної компетенції, на середньому рівні виявилися 35 % респондентів експериментальної групи, 30 % студентів контрольної групи; 35 % (ЕГ) і 45 % (КГ) музикантів-інструменталістів опинилися на низькому рівні.

Результати рівня сформованості комунікативної компетенції в межах комунікативного критерію були такими: високий рівень – 35 % (ЕГ), 30 % (КГ) студентів; середній рівень – 40 % респондентів (ЕГ, КГ); низький рівень – 25 % (ЕГ), 30 % (КГ).

Висновок. Таким чином, результати вихідного рівня професійної підготовки музикантів-інструменталістів були такими: 30 % ЕГ і 25 % КГ продемонстрували достатній рівень сформованості комунікативної компетенції, середній результат відзначений у 35 % ЕГ і 33,4 % КГ, з низьким результатом проявили себе 35% респондентів ЕГ і 41,6 % КГ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрейко О. І. Методи вдосконалення виконавського апарату музиканта-інструменталіста : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання музики і музичного виховання" / О. І. Андрейко. – Київ, 2004. – 20 с.
2. Лошков Ю. Засоби керівництва колективним виконавством в історії музичного мистецтва / Ю. Лошков // Проблеми сучасності : культура, мистецтво, педагогіка : [зб. наук. праць]. – Харків ; Луганськ : "СтильІздат", 2005. – С. 235–246.
3. Фурсенко Т. Ф. Музика і сучасність : [навчально-методичний посібник] / Т. Ф. Фурсенко. – Ялта : РВВ РВНЗ КГУ, 2009. – 99 с.
4. Юцевич Ю. Є. Музика : [словник-довідник] / Ю. Є. Юцевич. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Andreiko A. I. Metody vdoskonalennia vykonavs'kogo aparatu muzykanta-instrumentalysta [Techniques Improving the Musician-Instrumentalist's Performing Device] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.02. "Teoriia ta metodyka navchannia muzyky i muzychnogo vykhovannia" / O. I. Andreiko. – Kyiv, 2004. – 20 s.
2. Loshkov Yu. Zasoby kerivnytstva kolektivnym vykonavstvom v istorii muzychnogo mystetstva [Means of the Collective Performance Management in the History of Music] / Yu. Loshkov // Problemy suchasnosti : kul'tura, mystetstvo, pedagogika [Problems of Modernity : Culture, Art, Education] : [zb. nauk. prats']. – Kharkiv ; Lugans'k : "StylIzdat", 2005. – S. 235–246.
3. Fursenko T. F. Muzyka i suchasnist' [Music and Modernity] : [navchal'no-metodychnyi posibnyk] / T. F. Fursenko. – Yalta : RVV RVNZ KGU, 2009. – 99 s.
4. Yutsevych Yu. E. Muzyka [Music] : [slovyk-dovidnyk] / Yu. E. Yutsevych. – Navchal'na knyga – Bogdan, 2003. – 352 s.

Матеріал надійшов до редакції 22.01. 2013 р.

Комурджи Р. З. Содержание и анализ результатов констатирующего эксперимента по формированию коммуникативной компетенции будущих учителей музыки в классе оркестрового дирижирования.

В статье исследуется актуальная педагогическая проблема формирования коммуникативной компетенции будущих учителей музыки в классе оркестрового дирижирования, определяются концептуальные подходы ее решения, обосновываются критерии и показатели оценки уровня сформированности коммуникативной компетенции будущих учителей музыки в классе оркестрового дирижирования. Выявлено, что результаты исходного уровня профессиональной подготовки музыкантов-инструменталистов продемонстрировали достаточный уровень сформированности коммуникативной компетенции.

Komurdzhi R. Z. The Content and Analysis of the Results of the Constituent Experiment on the Formation of the Communicative Competence of Future Musical Teachers in the Class of the Orchestral Conducting.

The article examines the current pedagogical problem of the future musical teachers' communicative competence formation in the class of the orchestral conducting, determines the conceptual approaches to its solution, justifies the criteria and indicators for the evaluating the level of the future musical teachers' communicative competence formation in the class of the orchestral conducting. It is clarified that the results of the initial level of the musicians' professional training have demonstrated the sufficient level of the communicative competence formation.